UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Euroopan unionin arvot ja Suomi

Tuominen, Hanna

Tuominen, Hanna

2024-10

http://hdl.handle.net/10138/592831

Tuominen, H 2024, Euroopan unionin arvot ja Suomi. julkaisussa H Tuominen (Toimittaja), Arvojen yhteisö : Näkökulmia Euroopan unionin perusarvoihin. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 233-261.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

9
Euroopan unionin arvot ja Suomi

Hanna Tuominen

Suomi liittyi Euroopan unioniin muuttuneessa maailmanpoliittisessa tilanteessa vuonna 1995. Suomelle päätös oli historiallinen, sillä se oli edistänyt neljän vuosikymmenen ajan puolueettomuuspolitiikkaa, joka EU-jäsenyyden myötä muuntui sotilaalliseksi liittoutumattomuudeksi. EU:n arvoyhteisöllisyys oli määritelty Maastrichtin sopimuksessa vuonna 1992 juuri ennen Suomen jäsenyyttä. Maastrichtin sopimuksen myötä yhdentyminen oli ottamassa isoa askelta eteenpäin, sillä sopimuksella perustettiin Euroopan unioni, otettiin käyttöön unionin kansalaisuus, lisättiin Euroopan parlamentin valtaa sekä luotiin perusta talous- ja rahaliitolle. Suomessa EU:n arvoperusta ei sellaisenaan herättänyt laajaa keskustelua, vaan EU:n arvot omaksuttiin niitä juuri kyseenalaistamatta. Valtioneuvoston ensimmäisten EU-politiikan suuntaviivojen mukaan vuonna 1995 jäsenyys ei muuta ”Suomen politiikan perinteisiä, hyväksi koettuja lähtökohtia, joita ovat arvot kuten parlamentaarinen demokratia, oikeusvaltioperiaate, tasa-arvo ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen”. Suomelle EU-jäsenyys oli ennen kaikkea integroitumista länteen, ja sen nähtiin vahvistavan ja selkiyttävän Suomen kansainvälistä asemaa.[1]

Suomen EU-politiikan ohjenuorana on ollut sitoutuminen EU:n yhteisiin arvoihin ja sääntöpohjaisuuteen. EU-jäsenyys on lujittanut Suomen asemaa osana eurooppalaista arvoyhteisöä, ja maa on jäsenyytensä aikana vähitellen siirtynyt pelkästä arvojen omaksumisesta aktiivisesti edistämään näitä arvoja. Suomen Eurooppa-politiikan painopistealueeksi nousi näkyvästi 2020-luvun taitteessa yhteisten arvojen vahvistaminen ja edistäminen niin EU:n sisä- kuin ulkopolitiikassa. Esimerkiksi valtioneuvoston EU-selonteko vuodelta 2021 tulkitsee EU:n ensisijaisesti arvoyhteisöksi sekä asemoi yhteiset perusarvot kaiken toiminnan perustaksi. Arvojen näkyvyyteen Suomen EU-linjauksissa on vaikuttanut ennen kaikkea se, että Euroopassa arvojen merkitys on kasvanut ja arvopuhe lisääntynyt.[2] Lisäksi arvopainotuksen näkyminen on ainakin jossain määrin ollut sidoksissa hallitusten kokoonpanoon, sillä toiset puolueet ovat korostaneet arvokysymyksiä toisia enemmän. Toisaalta tietyt arvot, kuten oikeusvaltioperiaate, kestävä kehitys ja sukupuolten tasa-arvo, ovat olleet Suomelle tärkeitä kautta sen jäsenyyshistorian, eikä puoluepolitiikka ole merkittävästi vaikuttanut näihin.

Tämä luku poikkeaa teoksen muista luvuista, sillä tarkastelen luvussa yksittäisen arvon sijaan Suomen jäsenyysajan EU-politiikkaa perusarvojen näkökulmasta. Miten Lissabonin sopimuksen toisen artiklan määrittämät arvot – ihmisarvo, vapaus, demokratia, tasa-arvo, oikeusvaltioperiaate ja ihmisoikeuksien sekä vähemmistöjen oikeuksien kunnioittaminen – ovat näkyneet Suomen harjoittamassa Eurooppa-politiikassa? Näiden arvojen ohella tarkastelen myös rauhan ja kestävän kehityksen asemaa Suomen politiikassa, sillä ne ovat olennaisia ja ajankohtaisia teemoja eurooppalaisessa politiikassa. Suomelle myös ympäristö- ja ilmastokysymykset ovat olleet tärkeitä ulkopolitiikan teemoja. Lisäksi rauha ja sen rakentaminen ovat pitkäaikaisia arvoja ja tavoitteita Suomen ulkopolitiikassa sekä asiantuntemuksen ja

maakuvan rakentamisessa. Suomalainen sovittelutyö sekä rauhanneuvottelijat, kuten Martti Ahtisaari ja Pekka Haavisto, ovat saavuttaneet maailmanlaajuista näkyvyyttä.

Euroopan unionia käsittelevässä tutkimuksessa arvoperustaista lähestymistapaa voidaan pitää varsin tuoreena. Etenkään Suomen EU-politiikan osalta vastaavaa tutkimusta ei juuri ole, vaikka eurooppalaisista arvoista on keskusteltu Suomessakin kiihtyvään tahtiin. Suomen EU-politiikkaa on aiemmin tarkasteltu esimerkiksi eurooppalaistumisen,[3] muutoksen ja jatkuvuuden,[4] sekä tulevaisuuden ja moninaisuuden näkökulmista.[5] Arvonäkökulman puuttuminen johtunee pääasiassa siitä, että Suomen EU-politiikkaa on luonnehdittu käytännönläheiseksi, reaktiiviseksi ja jopa varovaiseksi.[6] Voimakkaat ulostulot arvokysymyksissä eivät siis ole olleet politiikan valtavirtaa, vaikka arvot ovat vahvasti näkyneet Suomen linjausten taustalla.

Käsittelen luvussa arvojen näkymistä Suomen Eurooppa-politiikassa. Laajemman politiikan suunnan ohella tarkastelen, mitkä perusarvot on erityisesti nostettu esiin Suomen linjauksissa ja miksi juuri nämä on koettu tärkeiksi. Pyrin huomioimaan koko Suomen 25-vuotisen jäsenyyshistorian ja maan linjauksissa mahdollisesti tapahtuneet muutokset.

Aluksi tarkastelen Suomen EU-jäsenyyden taustatekijöistä käytyä keskustelua ja esittelen syitä aiempaa arvoperustaisemmalle tulkinnalle. Tämän jälkeen käyn läpi lyhyesti Suomen EU-politiikan peruslinjan sekä siihen sisältyvät keskeiset tekijät. Suomen EU-politiikan perusteiden jälkeen esittelen käyttämäni tutkimusaineiston, josta etenen käsittelemään arvojen näkymistä puolueiden ja hallitusten ohjelmissa sekä valtioneuvoston selonteoissa ja EU-avaintavoitteissa. Lopuksi arvioin Euroopan unionin perusarvojen merkitystä sekä arvolinjausten pysyvyyttä ja muutosta Suomen EU-politiikassa.

Suomen EU-jäsenyyden taustatekijät

Kylmän sodan aikana Suomen suhde Euroopan yhdentymiseen oli varovainen ja julkinen keskustelu asiasta vaimeaa. Vielä 1990-luvun alussa Suomen poliittinen johto tai puolueet eivät olleet ottaneet vahvasti kantaa yhdentymiskehityksen puolesta. Integraatiopolitiikan varovaisuus oli osa laajempaa ulkopolitiikan kokonaisuutta, jossa Suomi tasapainotteli idän ja lännen välillä. Kansalaiset ja poliitikot hyväksyivät valitun linjan, eikä sitä pyritty aktiivisesti muuttamaan. Tästä syystä integraatiopolitiikan alkua kylmän sodan päättyessä onkin usein luonnehdittu äkilliseksi heräämiseksi Länsi-Euroopan muuttuneisiin olosuhteisiin ja yhdentymisen mahdollisuuksiin.[7] On myös merkille pantavaa, että yhdentymiskehitystä oli ennen Suomen jäsenyyttä tutkittu vain vähän ja juuri jäsenyyden kynnykselläkin tutkimus painottui pääosin konkreettisiin asiakysymyksiin.[8]

Länsi-integraatio oli silti alkanut Suomessa jo Euroopan vapaakauppajärjestön (EFTA) liitännäisjäsenyyden myötä vuonna 1961. Lisäksi Suomi oli vuonna 1973 solminut vapaakauppasopimuksen Euroopan talousyhteisön (ETY) kanssa ja päässyt vuonna 1986 EFTA:n täysjäseneksi. Euroopan talousalueessa (ETA) Suomi ehti olla mukana vain vuoden 1994. Näiden kehitysten takia taloudellinen yhdentyminen oli siis jo merkittäviltä osin käynnissä. Päätös hakea EY-jäseneksi tehtiin maaliskuussa 1992 eduskunnan puoltaessa hallituksen ehdottamaa kantaa. Jäsenyysneuvottelut aloitettiin alkuvuodesta 1993 samaan aikaan Itävallan ja Ruotsin kanssa. Neuvoa antavan kansanäänestyksen jälkeen lokakuussa 1994 Suomi teki lopullisen päätöksen liittymisestä ja hyväksyttiin EU:n jäseneksi vuoden 1995 alusta.

Usein Suomen keskeisinä motiiveina liittyä Euroopan unioniin mainitaan materiaaliset tekijät, kuten taloudelliset tai turvallisuusintressit.[9] Suomessa elettiin syvän talouslaman vuosia 1990–1993,

ja työttömyysluvut olivat nousseet ennätyksellisen korkeiksi. Yhteisön sisämarkkinat kattoivat koko Länsi-Euroopan ja tarjosivat houkuttelevan mahdollisuuden taloudelliseen kasvuun ja vaurastumiseen. Monet talouselämän vaikuttajat ja etujärjestöt kampanjoivatkin näkyvästi Suomen jäsenyyden puolesta. Heille integraatioratkaisu oli ensisijaisesti taloudellinen kysymys ja elinehto vaikeassa tilanteessa.[10]

Turvallisuuspoliittinen motiivi tuntuu jakaneen enemmän näkemyksiä. Toisaalta nähtiin, että jäsenyys takaisi Suomen turvallisuuden, toisaalta taas sen vastustajille turvallisuustekijät ja puolueettomuuden vaaliminen olivat keskeinen syy olla liittymättä yhteisöihin. Lopulta omaksuttiin kanta, jonka mukaan puolueettomuus sopi yhteen yhteisöjäsenyyden kanssa. Jäsenyyden turvallisuuspoliittiset tekijät korostuivat erityisesti kansanäänestyksen edellä, ja kysymys jäsenyyteen liittyvistä turvatakuista nostettiin usein esiin. Aikalaiskeskustelussa unionijäsenyyden lisäämää turvallisuutta ei silti koskaan eritelty kovin tarkasti.[11] Turvallisuusperusteet eivät myöskään riittäneet muuttamaan Suomen päätöstä sotilaallisesta liittoutumattomuudesta.

On kuitenkin huomattava, että erityisesti ulospäin yhteisöjäsenyys näyttäytyi perusteellisena Suomen kansainvälisen identiteetin uudelleenluomisena. Jäsenyys päätti pitkäaikaisen poliittiseen puolueettomuuteen perustuvan ulkopolitiikan linjan.[12] Identiteettipoliittiset pohdinnat ja keskustelu Suomen paikasta maailmassa on siis nähtävä tärkeänä osana EU-jäsenyydestä käytyä keskustelua. Kysymys oli ennen kaikkea siitä, missä Suomen tulisi sijaita ideologisesti kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa.[13] Suomen tunnustaminen poliittisesti osaksi länttä vaikutti vahvasti liittymisen puolesta. Myös viiteryhmäpolitiikka, eli päätöksenteko samaan vertaisryhmään kuuluvien kanssa, voi selittää Suomen valintoja kylmän sodan jälkeisessä tilanteessa. Tärkeää oli hakea EU-jäsenyyttä yhdessä muiden eurooppalaisten

perinteisesti puolueettomien maiden, kuten Ruotsin ja Itävallan, kanssa. Perinteisellä tavalla tulkittuun puolueettomuuteen oli kuitenkin otettava selkeä pesäero, jottei herätettäisi turhia epäilyksiä Suomen eurooppalaisesta sitoutumisesta.[14]

Koska arvoilla on keskeinen asema kansallisen ja eurooppalaisen identiteetin rakennusaineena, identiteettipoliittisesta näkökulmasta EU-jäsenyyttä voidaan pitää tärkeänä arvovalintana. Jäsenyyden myötä Suomi pyrki sitoutumaan unionin edustamiin arvoihin näkyvästi ja pitkäaikaisesti.[15] EU-jäsenyyden on myös nähty kiinnittäneen Suomen vahvemmin eurooppalaiseen arvoyhteisöön.[16] Toisaalta, kuten Valtioneuvoston ensimmäiset EU-poliittiset suuntaviivat vuodelta 1995 tiivistävät, EU:n arvot eivät edustaneet varsinaisesti Suomelle mitään uutta. Pikemminkin ne yhtyivät luontevasti perinteisiin suomalaisiin arvoihin muodostaen selkeän jatkumon.

Jälkikäteen arvioituna jäsenyyden taustatekijöiden erottelu on varsin keinotekoista, sillä esitetyt perustelut ja intressit liittyivät erottamattomasti toisiinsa. Esimerkiksi jäsenmaiden keskinäisen solidaarisuuden ja arvoyhteisöllisyyden koettiin yleisesti vahvistavan Suomen turvallisuutta.[17] Tunne ryhmään kuulumisesta ja yhteinen identiteetti vahvistivat myönteisiä käsityksiä EU:sta ja laajemminkin yhdentymiskehityksestä.[18] Liittymishetkellä ja jäsenyyden alkuvuosina Suomessa ei kuitenkaan juuri keskusteltu arvoyhteisöllisyydestä, sillä se ei istunut luontevasti perinteiseen pragmaattiseen ulkopolitiikan linjaan.

Suomen EU-politiikan linja

Unioni, johon Suomi liittyi vuonna 1995, oli hyvin erilainen kuin tänä päivänä. Integraatio on Suomen jäsenyyden aikana syventynyt ja laajentunut monille osa-alueille, ja sillä on ollut moninaisia seurauksia jäsenvaltioiden kansalliseen politiikkaan.

Eurooppalaistumiseksi kutsuttu kehitys on aikaansaanut näkyviä ja konkreettisia muutoksia eri politiikan aloilla, joskin jäsenyyden vaikutuksia on usein vaikea erottaa laajemmista muutostekijöistä.[19] Samalla kun jäsenyys on tarjonnut Suomelle mahdollisuuksia vaikuttaa ylikansallisen politiikan valmisteluun ja laajempaan kansainväliseen politiikkaan EU:n kautta, on se kaventanut kansallista päätösvaltaa monissa kysymyksissä.

Vaikka suomalaiset ovat koko jäsenyytensä ajan olleet EU-myönteisimpiä unionikansalaisia, kansalaisten keskuudessa tuki pidemmälle etenevälle liittovaltiokehitykselle on ollut vähäistä.[20] Ylipäätään kansalaiset ovat suhtautuneet yhdentymiskehitykseen puolueita ja niiden johtoa varauksellisemmin. Kuitenkin vuosittaisissa kansalaisten mielipiteitä mittaavissa eurobarometrikyselyissä suomalaiset ovat tukeneet integraatiota ja pitäneet sitä hyvänä asiana. Unionia on arvostettu Suomessa, kuten muissakin jäsenmaissa, erityisesti vapaan liikkuvuuden mahdollistajana. Esimerkiksi vuoden 2023 kyselyssä 70 prosenttia suomalaisista piti vapaata liikkuvuutta henkilökohtaisesti merkittävimpänä asiana EU:ssa. Liikkuvuuden ohella euro ja rauha nousevat esiin merkityksellisinä asioina. EU:n on lisäksi odotettu toimivan ennen kaikkea perusarvojen puolustamiseksi ja edistämiseksi. Viime vuosina Eurooppa-neuvoston ja komission ohjelmissa unionin keskeiseksi tehtäväksi on noussut esimerkiksi kestävän kehityksen edistäminen ja ilmastonmuutoksen torjunta. Euroopan parlamentin työksi on ajateltu erityisesti arvojen, ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen puolustaminen.[21] Erilaisista kriiseistä huolimatta kansalaisten EU-asenteet ovat muuttuneet Suomessa entistä myönteisemmiksi jäsenyyttä kohtaan ja myös euron kannatus on lisääntynyt.[22] Lähes puolella suomalaisista on myönteinen kuva EU:sta.

Suomen jäsenyyden julkilausuttuna tavoitteena on alusta alkaen ollut aktiivinen osallistuminen EU:n päätöksentekoon.

Suomen valtiojohto on siis suhtautunut integraatiokehitykseen myönteisesti ja siksi pyrkinyt päätöksenteon ytimiin eri politiikan aloilla. Asenteellaan Suomi on poikennut muista pohjoismaista, jotka ovat suhtautuneet EU-jäsenyyteen ja integraatioon huomattavasti jakaantuneemmin ja varautuneemmin.[23] Suomi esimerkiksi liittyi osaksi euroaluetta toisin kuin muut Pohjoismaat. Kuitenkin pohjoismaiset arvot, kuten avoimuus ja läpinäkyvyys EU:n päätöksenteossa, ympäristö, sukupuolten tasa-arvo ja sosiaalipolitiikka, ovat olleet näkyvästi esillä Suomen Eurooppapolitiikassa.[24] Vaikka EU-jäsenyys tuntui aluksi vähentävän pohjoismaisen yhteistyön ja identiteetin merkitystä, on se viime aikoina vahvistunut uudelleen sekä EU:ssa että sen ulkopuolella.[25] Muut pohjoismaiset EU-jäsenet, Tanska ja Ruotsi, ovat olleet politiikan erilaisista linjoista huolimatta Suomelle tärkeä viiteryhmä monissa kysymyksissä.

Suomessa EU-jäsenyyttä ja laajempaa poliittista linjanvetoa integraatiopolitiikassa ovat hallinneet puolueiden vahva konsensus ja yhtenäisyyden ylläpitäminen. Näin on ollut siitäkin huolimatta, että puolueet ovat toisinaan olleet varsin jakautuneita Euroopan unioniin liittyvissä kysymyksissä. Pyrkimys yhtenäisyyteen on perustunut näkemykselle, jonka mukaan pienen valtion vaikutusmahdollisuudet ovat paremmat, mikäli se kykenee ylläpitämään yhtenäisyyttä ulkopuolisten silmissä.[26] Euron kriisi ja integraation politisoituminen ovat ainakin osittain toimineet vedenjakajina Suomen EU-politiikassa. Konsensuksen sijaan keskusteluun on tullut entistä enemmän puolueiden välisiä vastakkainasetteluja yksittäiskysymyksissä. Tämä ei kuitenkaan ole muuttanut Suomen EU-politiikan päälinjaa tai toimintamalleja.[27] Perussuomalaisia lukuun ottamatta suomalaiset puolueet ovat säilyttäneet pääosin myönteisen kannan integraatiokehitykseen.[28]

Eurooppa-neuvoston laajemmat strategisen ohjelman prioriteetit ja EU-johtajien asialista ovat ohjanneet vahvasti Suomen

EU-politiikkaa. Toisinaan Suomea on pidetty liiankin joustavana toimijana, joka myötäilee EU:ta sekä sen isoja jäsenvaltioita. Toisaalta pienenä jäsenvaltiona Suomi on pitänyt järkevänä ylikansallisten EU:n toimielinten, kuten komission, vallan tukemista jäsenten tasavertaisen kohtelun varmistamiseksi.[29] Suomi on linjannut tavoitteensa usein EU:n instituutioiden ohjelmia ja strategioita mukaillen. Suomen integraatiopolitiikkaa on luonnehdittu myös rakentavaksi: Suomi painottaa konkreettisten ratkaisujen löytämistä ajankohtaisiin ongelmiin. Poliittisen johdon ja virkamiesten näkemyksissä tämän on uskottu lisäävän luottamusta ja mahdollistavan paremmat neuvotteluasemat Suomelle merkittävissä kysymyksissä.[30] Suomelle tärkeää on ollut myös ennakoitavuus ja sääntöjen noudattaminen, minkä takia ratkaisuja haetaan pikemminkin vakiintuneiden kuin tilapäisten työtapojen avulla.

Suomelle tärkeitä EU-vaikuttamisen mahdollisuuksia ovat olleet esimerkiksi neuvoston puheenjohtajuudet vuosina 1999, 2006 ja 2019. Puheenjohtajana Suomi on ohjelmissaan painottanut sitoutumistaan rakentavaan, avoimeen ja puolueettomaan näkökulmaan. Asialistalle on valikoitunut hyvin samanlaisia teemoja jokaisella kerralla, kuten Venäjä-politiikkaa, EU:n pohjoista ulottuvuutta,[31] EU:n ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimijuuden vahvistamista sekä yhteisten sääntöjen ja normien painottamista. Lisäksi erilaiset ajankohtaiset kysymykset ja maailmanpoliittiset tapahtumat ovat ohjanneet agendaa. Viimeisin puheenjohtajuuskausi vuonna 2019 erottui kuitenkin aiemmista varsin arvovärittеisellä ohjelmallaan. Ohjelman keskeinen tavoite oli vahvistaa yhteisiä arvoja ja oikeusvaltioperiaatetta EU:n toiminnan kulmakivenä.[32] Tämän kehityskulun taustalla voidaan toki nähdä laajempaa eurooppalaista linjanvetoa ja arvokeskustelun voimistumista, joihin myös Suomi on pyrkinyt reagoimaan.

Perusarvot Eurooppa-poliittisissa asiakirjoissa

Luodakseni kokonaiskuvaa Euroopan unionin perusarvojen näkyvyydestä Suomen Eurooppa-politiikassa olen tarkastellut luvun empiirisenä aineistona Suomen jäsenyysajan suurimpien puolueiden viittauksia EU:n arvoihin. Kansalliset puolueet eivät ole olleet useinkaan kiinnostuneita ottamaan EU-teemoja ohjelmiinsa, elleivät ne ole palvelleet suoraan puolueiden omia tarkoitusperiä, kuten oppositio- tai vaalistrategiaa. Suomessa esimerkiksi perussuomalaiset ovat onnistuneet hyödyntämään EU-teemoja vaaleissa tavalla, joka on tuonut heille lisäkannatusta. Perussuomalaisten EU-ohjelmissa on näkyvästi vastustettu EU:n taloudellista yhteisvastuullisuutta, yhteisvelkaa ja maahanmuuttoa. Puolueaineiston osalta aiempi tutkimus on osoittanut EU-kysymysten jääneen vuoden 2011 eduskuntavaaleihin saakka taka-alalle.[33] EU-teemat ovatkin esillä parhaiten puolueiden EU-vaaliohjelmissa, joita tarkastelen vaalivuosilta 1996–2024. Tämän ohella olen hyödyntänyt tutkimuskirjallisuutta puolueiden EU-politiikasta. Lisäksi tarkastelen jäsenyyshistorian (1995–2024) ajalta hallitusohjelmien Eurooppa-politiikkaa koskevia osia, jotka ilmentävät hallituspuolueiden tekemiä kompromisseja EU-asioissa.

Poliittisten ohjelmien ohella käsittelen valtioneuvoston temaattisia EU-selontekoja ja vaikuttamisstrategioita, joihin on kirjattu Suomen edistämät prioriteetit ja asemoituminen Eurooppa-politiikassa. Tämä aineisto painottuu vuosille 2010–2024, sillä ensimmäinen EU-politiikkaa linjaava sisällöllisempi selonteko annettiin vasta vuonna 2009. Aiemmat linjaukset keskittyivät pääosin perussopimusten muutoksia koskeviin kysymyksiin. EU-selonteot on annettu hallituskausien puolivälissä vuosina 2009, 2013 ja 2021. Näiden ohella valtioneuvosto on määrittänyt avaintavoitteensa vuosittain aikavälillä 2010–2015, joskin näissä päähuomio on talouskriisissä, kasvussa ja kehityksessä eikä arvoja mainita.[34]

Vuoden 2024 EU-avaintavoitteet ovat varsin samanlaisia painottaessaan kilpailukykyä, taloutta, digitalisaatiota sekä kokonaisturvallisuutta.[35] Vuonna 2015 EU-ministerivaliokunta päätti antaa vuosittaisen konkreettisemman EU-vaikuttamisstrategian,[36] mutta tällainen on annettu vain vuosina 2016–2018.[37] Sanna Marinin hallitus päätti luopua strategiapapereista ja vuosittaisten avaintavoitteiden julkaisusta ja niiden sijaan julkaista selonteon. Petteri Orpon hallitus on nostanut uudelleen esiin vuosittaiset tavoitepaperit ja avaintavoitteet.

Miten puolueet ovat nostaneet esiin Euroopan unionin arvoja?

Aiemman tutkimuksen valossa suomalaisten puolueiden Eurooppa-linjaukset eivät ole juuri muuttuneet EU-jäsenyyden alkuajoista. Puolueiden kantojen on myös todettu kuvastavan yleisemmin niiden eurooppalaisten vastineiden suhtautumista yhdentymiseen.[38] Myös arvopainotusten ja niiden näkyvyyden osalta eurooppalaisilla poliittisilla ryhmillä ja europuolueilla on huomattavaa merkitystä. Puolueiden ohjelmissa pragmatismi on usein mennyt idealismin edelle, vaikka laajemmat globaalit trendit ovat tarjonneet mahdollisuuksia myös yksityiskohtaisempaan, arvopohjaisempaan profiloitumiseen.[39] Niinpä puhe keskittyy ohjelmissa abstraktien arvojen sijasta konkreettisiin asiakysymyksiin. Seuraavassa tarkastelussa pyritään huomioimaan suurimpien puolueiden arvokysymysten käsittelyä ja konkreettisia ilmentymiä aiemman tutkimuksen yleisnäkökulman sijaan.

Suomen puolueista kokoomus ja kristillisdemokraatit kuuluvat keskustaoikeistolaiseen Euroopan kansanpuolueen ryhmään (EPP). Ryhmälle keskeisiä arvoja osana demokraattista eurooppalaista elämäntapaa ovat vapaus ja vastuu, ihmisarvo, ihmisoikeudet ja oikeusvaltioperiaate. Lisäksi puolueen arvolinjauksista löytyvät

näkyvästi muutkin keskeiset perusarvot, kuten rauha, tasa-arvo ja kestävä kehitys.[40] Kokoomus on ollut Suomen EU-myönteisimpiä puolueita, ja sen linjauksissa EU-jäsenyys tulkitaan sekä turvallisuus- ja talousvalinnaksi että valinnaksi kuulua läntiseen arvoyhteisöön. Kokoomuksen ensimmäisissä eurovaaliohjelmissa (1999, 2004, 2009) arvot liitetään pääosin globaaleihin kehityskulkuihin ja EU:n asemaan arvojen ”etuvartiona” tai ”arvojohtajana”. Kokoomus on koko Suomen jäsenyysajan kannattanut EU:n asemaa vahvana liberaalien arvojen puolestapuhujana ja kansainvälisen rauhan ja vakauden edistäjänä. Viimeisimmässä vuoden 2024 ohjelmassa vapaa liikkuvuus tosin yhdistetään rajoittavaan maahanmuuttopolitiikkaan ja ulkorajojen vartiointiin. Kestävä kehitys sekä ilmasto- ja ympäristökysymykset ovat olleet esillä kaikissa ohjelmissa, erityisesti vuoden 2024 ohjelmassa. Sukupuolten tasa-arvo työmarkkinoilla nostetaan esiin jo ensimmäisissä EU-vaaliohjelmissa (1996, 1999). Kokoomuksen ohjelmissa Suomi nähdäänkin sananvapauden, oikeusvaltioperiaatteen ja tasa-arvon puolestapuhujana. Kokoomuksen vuoden 2019 ohjelma korostaa erityisesti oikeusvaltioperiaatteen merkitystä ja sitä, että Suomi oli komission oikeusvaltiomekanismin alullepanijoiden joukossa Jyrki Kataisen hallituksen kaudella vuonna 2013. Lisäksi eri vuosien ohjelmissa painotetaan laajalti demokratian ja sen puolustamisen tärkeyttä maailmalla.

Keskusta ja RKP ovat uudemman liberaalioikeistolaisen Renew Europe -ryhmän jäseniä. Eurooppalaiset arvot ovat selvästi esillä ryhmittymän asialistalla, mikä myös johtunee ryhmän muodostamisesta vuonna 2019, jolloin arvoista on puhuttu enemmän.[41] RKP:n ohjelmissa tämä laaja arvopainotus on viime vuosina (2019, 2024) ollut hyvin näkyvää ja arvoja on yhdistetty konkreettisiin asiakysymyksiin. Erityisesti esiin nousevat rauha, ihmisoikeudet, oikeusvaltioperiaate, tasa-arvo ja kestävä kehitys.

Vapaan liikkuvuuden yhteydessä RKP on kannattanut ihmisläheistä ja humaania maahanmuuttopolitiikkaa puolueista ehkä näkyvimmin.

Keskustan vuosituhannen vaihteen (1999, 2004) EU-vaaliohjelmissa arvoista eniten korostuvat kansanvaltaisuus ja kestävä kehitys, mikä kuvastaa osin sen asemaa oppositiossa. Ohjelmissa keskitytään laajempaan Euroopan politiikkaan ja naapuruuspolitiikkaan itälaajentumisen yhteydessä unohtamatta EU:n globaaleja velvollisuuksia. Vuoden 2004 ohjelma oli lisäksi eurooppalainen yhteisohjelma, joten kansallisia näkökulmia ei ole. Sen sijaan vuoden 2009 *Urhoutta Eurooppaan* -ohjelmassaan keskusta ottaa kantaa taloustaantumaan, ja sen myötä tärkeiksi arvoiksi nousevat sosiaaliset oikeudet, syrjimättömyys ja tasa-arvo eurooppalaisen teemavuoden yhteydessä. Arvonäkökulma politiikassa on erityisen vahva suhteessa EU:n ulkosuhdetoimintaan, mikä edelleen jatkuu vuoden 2014 ohjelmassa. Vuoden 2014 ohjelma ei muuten ole arvopainotteinen, mutta sitoutumista EU:n vapaaseen liikkuvuuteen täsmennetään kuten myös EU:n asemaa rauhan puolustajana. Toisin kuin aiemmin, vuoden 2019 ja osin vuoden 2024 EU-vaaliohjelmissa EU:n perusarvoihin viitataan sekä historiallisina saavutuksina että erilaisten käytännön kysymysten valossa heti ohjelman alussa.[42] Erityisesti Ukrainan sota vaikuttaa rauhan ja turvallisuuden painottamiseen kevään 2024 ohjelmassa.

SDP kuuluu laajempaan sosialistien ja demokraattien euroryhmään (S&D), joka perinteisesti edistää sosiaalisia oikeuksia, solidaarisuutta ja tasa-arvoa.[43] Sosiaalidemokraattien EU-vaaliohjelmissa puhutaan alusta lähtien arvoyhteisöllisyydestä ja arvojen konkreettisemmat viittauskohteet ilmentävät kunkin vaaliajankohdan tärkeitä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Ensimmäisissä SDP:n EU-vaaliohjelmissa (1999, 2004, 2009) painottuvat arvoista erityisesti tasa-arvo, ihmisoikeudet, demokratia ja rauha.

Vuoden 2014 ohjelmassa nostetaan esiin sosiaalisten oikeuksien kehittämisen tärkeys osana EU:n perussopimuksia sekä toimet rasismia ja vihapuhetta vastaan. Vuoden 2019 ohjelmassa viitataan Puolan ja Unkarin oikeusvaltiorikkomuksiin, Venäjän vastaisiin pakotteisiin ja ihmisoikeuspuolustajien puolustamiseen. Uusimmassa ohjelmassa (2024) SDP luonnehtii itseään samaan tapaan rauhan, demokratian, tasa-arvon ja oikeusvaltion puolustajaksi. Näiden ohella kestävä kehitys, kunnianhimoinen ilmastopolitiikka ja ympäristönormit ovat esillä näkyvästi kaikissa SDP:n ohjelmissa. Vuoden 2019 ohjelma korostaa erityisesti EU:n arvopohjaista globaalia johtajuutta ja viittaa myös arvojen kyseenalaistamiseen sekä globaalisti että EU:n sisällä. Vuoden 2024 ohjelma huomioi lisäksi useita globaalin tason kysymyksiä. Rauhan ja vakauden edistäminen nähdään tärkeänä tavoitteena ulkosuhteissa ja keinona parantaa elinoloja muualla maailmassa. Vuoden 2024 ohjelmassa on nähtävissä myös SDP:n oppositioasema ja pyrkimys asettua arvokysymyksissä vastavoimaksi laitaoikeistolle.

Vihreiden osalta yhteys laajempaan euroryhmään on olennainen, koska osa EU-vaaliohjelmista (2004, 2009) on suoraan europuolueen yhteisohjelmia. Vihreät ajavat EU-tasolla näkyvästi kaikkia tässä teoksessa tarkasteltuja perusarvoja ja keskittyvät erityisesti ekologisesti kestävään kehitykseen ja ympäristökysymyksiin.[44] Myös uusimmassa ohjelmassaan (2024) puolue ottaa kantaa sosiaalisesti kestävän vihreän siirtymän toteuttamiseen. Ohjelmissa esiintyy lukuisia viittauksia rauhaan, demokratiaan, ihmisoikeuksiin, vähemmistöjen oikeuksiin ja tasa-arvokysymyksiin.[45] Vaaliohjelmien lisäksi vihreillä on esimerkiksi kansallinen *Vihreä Eurooppa* -ohjelma (2021),[46] jossa kannatetaan federalistista, ihmisarvoa, ihmisoikeuksia, demokratiaa ja tasa-arvoa kunnioittavaa EU:ta. Vihreiden ohjelmissa korostuu näkemys EU:sta rauhan yhteisönä, joka harjoittaa feminististä ja antirasistista ulkopolitiikkaa sekä ihmisoikeuksia kunnioittavaa turvapaikkapolitiikkaa.

Viimeisin eurovaaliohjelma vuodelta 2024 kiteyttää vihreiden Eurooppa-poliittiset, varsin arvopainotteiset tavoitteet: ”Vihreiden EU on vahva ihmisoikeuksien, kansainvälisen oikeuden ja rauhan sekä demokratian puolustaja globaalisti ja unionin rajojen sisällä.”

Erityisesti vihreiden ja perussuomalaisten välillä jakolinjat vapaan liikkuvuuden ja kestävän kehityksen kysymyksissä ovat huomattavia. Eurooppalaista kehitystä mukaillen kansallismieliset puolueet ovat kasvattaneet suosiotaan vapaan liikkumisen ja monikulttuurisuuden vastustamisella.[47] Viimeisimmässä kevään 2024 ohjelmassa perussuomalaiset puoltavat niin sanottua Ruanda-mallia[48] ja turvapaikkajärjestelmän ulkoistamista. Näiden ohella perussuomalaisten ohjelmissa (2014, 2019, 2024) vastustetaan liittovaltiokehitystä ja suositaan kansanvaltaisuutta. Mielenkiintoisesti vuoden 2019 ohjelmassaan perussuomalaiset määrittelevät itsensä ainoaksi puolueeksi, joka vaalii Eurooppapolitiikassaan suomalaisia ja antiikin, kristillisen yhtenäiskulttuurin ja valistuksen ajan muovaamia klassisia länsimaisia arvoja. Laajentumisen osalta perussuomalaiset edellyttävät ehdokasmailta ulko- ja turvallisuuspolitiikan sopeuttamista läntisen yhteisön arvoihin.

Suomen puolueet voidaan jakaa niiden kansallisen ja kansainvälisen suuntautumisen mukaisesti, mikä selittää osin ohjelmien arvoeroja.[49] Osalla kansallisista puolueista, kuten vihreillä ja SDP:llä, vahva yhteys eurooppalaisiin ryhmiin tuo ohjelmaan selkeitä, konkreettisia ja ajankohtaisia arvopainotuksia. Toisilla puolueilla taas, kuten keskustalla, asemoituminen osaksi eurooppalaisia liberaaleja on ollut haastavampaa puolueen sisäisten jakolinjojen takia. Ohjelmissa toistetaan paljon samoja asioita eri vuosina, joskin on havaittavissa myös yllättäviä painotuksia ja muutamia muutoksia, joista osa kytkeytyy puolueiden hallitusyhteistyöhön tai asemaan oppositiossa. Tästä esimerkkinä voisi

olla kokoomuksen jyrkentynyt kanta maahanmuuttoon. Arvojen kannalta tärkeitä ovat myös puolueiden EU-osaaminen ja asiantuntijat, jotka kehittävät ohjelmia vastaamaan ajankohtaisia arvokysymyksiä Euroopan tasolla.

Puolueiden ohjelmista voidaan tiivistetysti todeta, että arvot ovat olleet useimpien mukana ainakin nimellisesti jäsenyyden alkuajoista asti. Käytännön EU-osaamisen lisääntyminen ja eurooppalaiset yhteydet ovat vaikuttaneet myöhempään arvojen painottumiseen ja konkretisoitumiseen. Lisäksi erilaiset ajankohtaiset tapahtumat ovat näkyneet ohjelmien sisällöissä sekä niiden arvopainotuksissa. Näillä voidaan selittää esimerkiksi se, miksi oikeusvaltioperiaatetta edistetään kannattamalla oikeusvaltiomekanismia tai se, miksi sukupuolten tasa-arvon tavoittelu muuntuu feministisen ulkopolitiikan ajamiseksi. Ukrainan sodan ja vihreän kehityksen ohjelman myötä rauhan tematiikka sekä kestävän kehityksen arvo ovat olleet esillä aiempaa vahvemmin.

Arvot Suomen hallitusten Eurooppa-politiikassa

Euroopan yhdentymiskehityksen tiivistyminen ja useat EU:ta koetelleet kriisit ovat vahvistaneet hallitusten ja erityisesti pääministerin asemaa kansallisessa poliittisessa päätöksentekojärjestelmässä. Suomen EU-jäsenyysajan hallitusohjelmien Eurooppa-poliittisten linjausten tarkastelun osalta huomionarvoista on se, että Suomessa hallitukset ovat usein olleet monipuolueperustaisia. Tämä edellyttää laajaa puolueiden välistä neuvottelua EU-asioista ja omien arvopainotusten yhteensovittamista muiden kanssa hallitusten ohjelmissa. Toisaalta Suomen jäsenyysaikana kaikki puolueet perussuomalaisia lukuun ottamatta ovat suhtautuneet integraatioon valtaosin myönteisesti, vaikka erimielisyyksiä ja näkemyseroja onkin ollut yksittäisissä kysymyksissä. Hallitusohjelmia tarkastelemalla voidaan hahmotella puolueiden välillä

tehtyjä kompromisseja EU:n perusarvoja koskevissa asioissa. On myös muistettava, että Eurooppa-politiikka ei ole ollut hallitusohjelmissa kovin merkittävässä asemassa, vaan sisällöt painottuvat kansalliseen politiikkaan.

Keskusta oli avainasemassa Suomen neuvotellessa EU-jäsenyydestä, mutta puolueen kanta oli jakaantunut, ja se jäi oppositioon jäsenyyden jälkeisissä hallitusneuvotteluissa. Pääministeripuolueena Suomen EU-jäsenyysaikana ovat toimineet kolme suurta puoluetta eli SDP, keskusta ja kokoomus. Puolueiden taustaideologia ilmenee osin hallitusohjelmissa, ja esimerkiksi SDP:n johtamien hallitusten (Paavo Lipposen 1. ja 2. hallitus, Antti Rinteen ja Marinin hallitus) ohjelmissa arvojen voidaan nähdä olevan yksityiskohtaisemmin esillä. Toisaalta taas esimerkiksi Kataisen hallitusohjelmassa (2011) näkyvät vahvasti sosiaaliset arvot ja oikeudenmukaisuus, mitä selittävät ainakin osin eurokriisi ja taloudellinen taantuma seurannaisvaikutuksineen. Laajemmin voidaankin ajatella, että hallitusohjelmat mukailevat poliittisen vallan ohella vallitsevaa yhteiskunnallista tilannetta ja keskustelua. Tämän lisäksi hallitusten Eurooppa-politiikkaan vaikuttavat yleisemmät eurooppalaiset ja EU:n kehityskulut sekä globaali poliittinen ilmapiiri.

Vasemmiston ja vihreiden liittyminen Lipposen hallitukseen EU-jäsenyyden ensimmäisenä vuonna 1995 on nähty merkittävänä tekijänä niiden myöhemmille myönteisille Eurooppa-linjauksille.[50] Molemmat puolueet olivat nimittäin vielä EU-jäsenyysäänestyksen aikaan kannassaan jakautuneita. Lipposen hallituksessa, kuten myöhemminkin, vihreiden läsnäolo on puolueen taustaideologian mukaisesti vaikuttanut ympäristö- ja ilmastokysymysten näkyvyyteen Eurooppa-politiikassa. Kuitenkin myös keskustan johtamissa hallituksissa, esimerkiksi Anneli Jäätteenmäen, Matti Vanhasen, Mari Kiviniemen (2003, 2007) ja Juha Sipilän (2015) ohjelmissa, ilmasto-, energia- ja kiertotalousasiat sekä kestävyystekijät ovat

vahvasti läsnä. Kestävän kehityksen merkitys on kasvanut hallitusohjelmissa myös laajemman eurooppalaisen ja globaalin kehityksen vaikutuksesta, mutta on huomattava, että se on mainittu osana Eurooppa-politiikkaa aina Lipposen ensimmäisestä hallituksesta lähtien.

Perussuomalaiset ovat olleet hallituspuolueena Sipilän (2015) ja Orpon (2023) hallituksissa. Näiden hallitusohjelmien EU-politiikassa perussuomalaisten vaikutus näkyy lähinnä varauksellisena suhtautumisena integraation syvenemiseen ja eurooppalaiseen demokratiaan sekä vahvoina kannanottoina maahanmuuttopolitiikkaan ja vapaan liikkuvuuden kysymyksiin. Varsinaista pidemmän ajan suomalaista EU-linjaa vastaan puolue ei ole voimakkaasti asettunut. Lisäksi tarkat, erilliset kannanotot maahanmuuton ja kotouttamistoimien kiristämisestä ilmentävät perussuomalaisille tärkeitä intressejä EU-politiikassa. Kokoomus taas on hallitusohjelmissa korostanut rauhan, turvallisuuden ja EU:n globaalin aseman vahvistamisen merkitystä. Myös talouskasvun ja vaurauden varmistaminen on olennaisesti esillä. Viimeisimmässä Orpon (2023) hallituksessa EU-vaikuttamisen kehittäminen on valtaosin kokoomuksen käsialaa ja perustuu pitkälti sen kevään 2023 eduskuntavaaleja edeltävään EU-linjaukseen.[51] Orpon hallitusohjelman mukaisesti Suomessa siirrytään kerran vaalikaudessa annettavasta EU-selonteosta jatkuvaan strategisten prioriteettien määrittämiseen, vaikuttamiseen ja seurantaan EU-asioissa. Tähän kuuluu myös se, että vuosittain laaditaan konkreettiset EU-vaikuttamisstrategiat, jotka koskevat Suomen keskeisiä etuja EU:ssa. Kokoomuksen johtamat hallitukset ovat uudistusten painottamisen ohella tuoneet näkyvästi esiin EU:n perusarvoja ja erityisesti oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamista. Yhteistyö perussuomalaisten kanssa on viimeisissä hallituksissa kuitenkin muokannut EU-linjauksia, ja nähtäväksi jää, miten

Eurooppaan eri tavoin suhtautuvat puolueet voivat seistä yhteisten arvolinjausten takana.

Hallitusohjelmien tarkastelun johtopäätöksenä voidaan sanoa, että hallitusten kokoonpano vaikuttaa niiden Eurooppa-politiikkaan ja arvojen näkyvyyteen. Hallitusneuvotteluissa puolueiden edustajat nostavat esiin niille keskeisimpiä Eurooppa-politiikan arvokysymyksiä. Vaikka Eurooppa-politiikka on vain yksi osa neuvotteluja, on EU olennaisesti muuttunut ja Eurooppa-politiikan merkitys kasvanut Suomen jäsenyysaikana. Sitä onkin laaja-alaisuutensa vuoksi vaikea erottaa erilliseksi osaksi tästä kokonaisuudesta. Toiseksi pääministerin rooli ja vastuu ovat kasvaneet Eurooppa-neuvoston aseman kasvaessa EU-päätöksenteossa. Pääministerin osaaminen, kiinnostus ja halu edistää EU-asioita ohjaavatkin hallituksen politiikkaa olennaisella tavalla. Esimerkiksi Lipposen ja Vanhasen hyvä Eurooppa-osaaminen on nostettu esiin tutkimuskirjallisuudessa.[52] Sipilän hallitusta taas on moitittu niukasta kiinnostuksesta EU-asioihin.[53] Kolmantena seikkana on huomioitava, kuinka eurooppalaisista arvoista on tullut yhä enemmän politiikan valtavirtaa eurooppalaisen rauhan vaarantuessa ja EU:n sisäisten oikeusvaltio-ongelmien sekä eri kriisien myötä. Suomen jäsenyyden alussa Lipposen hallitusohjelmassa arvot yhdistettiin vielä laajempaan eurooppalaiseen viitekehykseen, johon kuuluvat EU:n ohella Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ja Euroopan neuvosto. 2010- ja 2020-luvuilla perusarvoihin viitataan huomattavasti yksityiskohtaisemmin ja ne liitetään konkreettisempiin asioihin ja kehitykseen niin EU:n sisällä kuin sen ulkopuolellakin.

Arvot EU-poliittisissa selonteoissa ja strategioissa

EU-poliittisten selontekojen tarkoituksena on antaa kokonaiskuva Suomen Eurooppa-politiikkaa ohjaavista periaatteista, sisällöllisistä painopisteistä ja EU-vaikuttamisen kehittämisestä.

Eduskunta ja sen erikoisvaliokunnat käsittelevät selontekoja perusteellisesti ja antavat lausuntonsa niistä suuren valiokunnan ohella. Selonteot ennen Lissabonin sopimusta liittyivät pääosin Suomen näkemyksiin perussopimusten muutoksista sekä EU:n institutionaalisesta kehittämisestä. Lissabonin sopimuksen jälkeen Suomen Eurooppa-politiikan painopiste siirtyi varsinaiseen EU:n toimintaan ja politiikan sisällöllisiin tavoitteisiin. Tässä tarkastelussa mukana ovat selonteot vuosilta 2009, 2013 ja 2021 sekä vaikuttamisstrategiat vuosilta 2016–2018. Selontekojen laajempana julkilausuttuna pyrkimyksenä on ollut kehittää laaja-alaista keskustelua Suomen EU-politiikasta ja ennakkovaikuttamista EU-asioissa.

Selonteot valmistellaan virkamiestyönä ja niissä näkyy esimerkiksi eri ministeriöiden EU-asiantuntijoiden teemakohtaisempi kädenjälki. Asiantuntijoilla ja virkahenkilöillä onkin ollut merkittävä valta Suomen EU-politiikan määrittelyssä.[54] Kiire sekä EU-asioiden lisääntyminen ja monimutkaistuminen ovat vähentäneet poliittisen ohjauksen mahdollisuuksia. Samalla asiantuntijavallan lisääntymisen voidaan nähdä entisestään vakauttaneen Suomen Eurooppa-poliittista linjaa. Vahvat ideologiset kannanotot eivät ole olleet valtavirtaa.

Vuoden 2009 selonteossa pyritään linjaamaan Suomen EU-politiikkaa ennen saman vuoden eurovaaleja ja uuden komission kautta. Selonteko luonnehtii Suomen EU-jäsenyyttä yhteiskunnallisten tavoitteiden edistämisen ohella perustavanlaatuisena arvovalintana. Suomen nähdään liittyneen eurooppalaiseen yhteisöön, johon se yhteiskunnallisen rakenteensa, historiallisen perinteensä ja arvomaailmansa puolesta luontevasti kuuluu.[55] Valiokuntien kommenteissa vuoden 2009 selontekoa ”voidaan pitää arvokkaana siitä syystä, että siinä ensimmäisen kerran unioniin liittymistä koskevan keskustelun jälkeen vahvistetaan Suomen sitoutuneen unioniin nimenomaan arvovalintana ja maamme

kokonaisedun vuoksi".[56] Selonteon näkemys jäsenyydestä ja sen merkityksestä Suomelle on voimakkaan arvoväritteinen. Selonteon mukaan Euroopan unionin toiminnan tulee myös pohjautua selkeiden perusarvojen, kuten demokratian, ihmisoikeuksien, tasa-arvon, oikeusvaltioperiaatteen, avoimuuden ja kestävän kehityksen, edistämiselle.[57]

Selonteossa arvot jäävät kuitenkin abstrakteiksi ja suurpiirteisiksi toimintaa ohjaaviksi periaatteiksi. Suomen painopistealueena "kansalaisten Eurooppa" nostaa esiin demokratian ja osallistumisen tärkeyden, perusoikeuksien ja sosiaalisen ulottuvuuden merkityksen sekä vapaan liikkuvuuden. Oikeusvaltion toteutumisen erot ja työelämän pelisääntöjen heikkeneminen mainitaan esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoa uhkaavina tekijöinä. EU:n perusoikeusviraston perustaminen ja liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen nähdään tärkeinä unionin ihmisoikeuspolitiikkaa vahvistavina tekijöinä.[58] Näiden ohella arvopainotukset jäävät varsin vähäisiksi. "Globaalin johtajuuden" painopistealue korostaa EU:n roolia ilmastonmuutoksen hidastajana, ja Suomen tärkeä asema EU:n siviilikriisinhallinnassa voidaan tulkita panokseksi rauhan puolesta.

Taloudellinen taantuma ja euron kriisi näkyvät vuoden 2013 selonteossa, jonka mukaan EU:n tulee olla tasapainoisella tavalla niin taloudellinen kuin sosiaalinenkin arvoyhteisö. Myös tässä selonteossa koetaan tarpeelliseksi mainita, kuinka EU-jäsenyys on kiinnittänyt Suomen eurooppalaiseen arvoyhteisöön entistä vahvemmin.[59] Samalla korostetaan, kuinka eurooppalaisen integraation perustana on yhteisen arvopohjan tinkimätön noudattaminen ja Suomen pääasiallisena vaikuttamiskohteena yhteisten arvojen vahvistaminen. Oikeusvaltioperiaatteen noudattamatta jättäminen, perus- ja ihmisoikeuksien loukkaaminen sekä vähemmistöjen syrjiminen eivät selonteon mukaan kuulu Euroopan unioniin.[60] EU:n saama Nobelin rauhanpalkinto vuonna

2012 huomioidaan toteamalla unioni historian menestyksellisimmäksi rauhanprojektiksi, jonka tavoitteena on luoda maailmaan pysyvä rauhantila, sosiaalisesti oikeudenmukainen kestävä kehitys ja turvallisuuspoliittinen vakaus.[61] Lisäksi selonteossa ovat vahvasti esillä EU:n kehittämisessä ja integraation syventämisen ehtona sosiaalinen ulottuvuus, sukupuolten tasa-arvo, syrjimättömyys ja vähemmistöjen oikeuksien vahvistaminen, avoimuus ja demokraattisuuden lisääminen. Globaalimmassa perspektiivissä nostetaan esiin EU:n tärkeä asema ilmastojohtajana ja ympäristöasioissa.[62] Vapaus arvona esiintyy pääasiassa vapaana liikkuvuutena sekä oikeuden ja turvallisuuden yhteydessä. Kokonaisuudessaan vuoden 2013 selonteko on edeltäjäänsä verrattuna laaja ja käsittelee paljon muuta kuin Suomen vaikuttamiskohteita. Arvot ovat kuitenkin hyvin edustettuina koko asiakirjassa, ja niihin viitataan konkreettisten asioiden kautta.

Sipilän hallituskaudella ei annettu varsinaista selontekoa, vaan EU-politiikkaa linjattiin vuosittaisten vaikuttamisstrategioiden kautta. Näissä strategioissa yhtenä tavoitteena on varmistaa, että yhteisiä arvoja noudatetaan. Vuoden 2016 strategiassa asia on hyvin lyhyesti lisätty raportin loppuun. Vuoden 2017 strategiassa käsitellään muitakin arvoja, kuten vapautta ja kansanvaltaa sekä ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien kunnioittamista ja oikeusvaltioperiaatetta. Ne liitetään sekä jäsenmaiden että ehdokasmaiden velvoitteiksi. Suomen tavoitteena on tehdä neuvoston oikeusvaltioperiaatteen ja muiden perusarvojen kunnioittamisen seurannasta pysyvää ja jatkuvaa.[63] Merkittävä osuus vuosien 2016 ja 2017 vaikuttamisstrategioista käsittelee maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaa sekä siihen liittyvää liikkuvuuden rajoittamista. Toisaalta taas vuoden 2017 strategiassa korostetaan työvoiman vapaata liikkuvuutta ja sukupuolten tasa-arvoa työelämässä.[64] Tasa-arvokysymykseksi voidaan lukea myös seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien edistäminen kehityspolitiikan

keskeisenä tavoitteena.[65] Lisäksi esitetään pyrkimys perusoikeusviraston toimialan laajentamisesta ja Suomen pitkäaikainen tavoite EU:n liittymisestä Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Kuten vuoden 2018 strategia huomioi, nämä ovat myös keskeisiä tavoitteita Suomen puheenjohtajuuskaudella Euroopan neuvostossa vuosina 2018–2019.[66] Ilmasto- ja ympäristöasiat sekä laajempi kestävä kehitys yhdistetään niin EU:n sisä- kuin ulkosuhdetoimintaankin. Rauha arvona näyttäytyy strategioissa erityisesti konfliktinestona ja rauhanvälityksenä EU:n naapurustossa.[67]

Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan strategiapapereiden alkuperäinen tavoite kohdennetummasta ja rajatummasta vaikuttamisesta ei täysin toteutunut. Strategia-asiakirjojen kuvattiin olevan turhan pitkiä ja sisältävän liian monia aihealueita, jotta ne kykenisivät ohjaamaan tehokkaaseen vaikuttamiseen.[68] Strategiapaperit myös toistavat Suomen keskeisiä painopistealueita lähes identtisellä tavalla. Painopisteiden lisäksi strategioita yhdistää vahvistuva arvosuuntaus ja erityisesti oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen valvontavälineiden painottaminen. Oikeusvaltioperiaate ja yhteiset arvot nousivat lopulta myös Suomen EU-puheenjohtajuuskauden 2019 ohjelman toiseksi päätavoitteeksi.[69] Suomi pyrki erityisesti kirjaamaan oikeusvaltioehdollisuuden osaksi neuvotteluja monivuotisesta rahoituskehyksestä.[70]

Rinteen ja Marinin hallituksessa siirryttiin takaisin selontekomalliin. Vuoden 2021 selonteossa yhteiset arvot linjataan sekä eurooppalaisten yhteiskuntien että EU:n kulmakiviksi, jotka kytkeytyvät toisiinsa ja vaikuttavat ratkaisevasti unionin toimintaan sekä kansalaisten arkipäivään ja yritysten toimintaympäristöön. Suomi pyrkii selonteon mukaisesti edelleen vahvistamaan oikeusvaltiota sekä tukemaan EU:n instituutioita, jotka pyrkivät varmistamaan, että oikeusvaltioperiaatetta noudatetaan.[71] Edellisiin selontekoihin ja vaikuttamisstrategioihin verrattuna uutena kokonaisuutena linjataan yhdenvertaisuuden ja sukupuolten

tasa-arvon edistäminen Suomen keskeiseksi prioriteetiksi EU:ssa. Konkreettisemmin Suomi pyrkii sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen muun muassa kehittämällä sukupuolitietoista budjetointia, sukupuolivaikutusten arviointia, sukupuoleen perustuvan väkivallan ehkäisyä, seksuaalioikeuksien vahvistamista sekä sukupuolten tasa-arvon edistämistä työelämässä esimerkiksi palkka-avoimuutta lisäämällä. Selonteon mukaisesti tehostetaan myös toimia rasismin ja syrjinnän torjumiseksi. Lisäksi painotetaan EU:n vahvan tasa-arvostrategian ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia koskevan strategian toimeenpanoa.[72]

Vuoden 2021 selonteossa kestävyys on nostettu jopa otsikkotasolle ja se ymmärretään laajasti sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen kestävyyden kokonaisuutena. Suomi sitoutuu selonteossa YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden (Agenda 2030) toteuttamiseen ja EU:n omiin ilmasto-, ympäristö- ja kestävän kehityksen tavoitteisiin. Kestävyys yhdistyy myös muun muassa luonnonvarojen kestävään käyttöön. Selonteko painottaa EU:n globaalia johtajuutta kestävän kehityksen ja ilmastokysymysten ratkaisemisessa.[73] Rauhasta taas puhutaan EU:n laajentumis- ja naapuruuspolitiikan sekä kriisinhallinnan konteksteissa. EU:n perusajatus rauhanprojektina mainitaan heti selonteon alussa. Vapaus arvona liittyy ainoastaan vapaaseen liikkuvuuteen, ja maahanmuutosta puhutaan pääosin lainopillisena kysymyksenä. Kysymys ihmisarvosta, johon ei juuri aiempina vuosina viitata, yhdistyy tässä selonteossa kysymykseen tekoälyn käytöstä. Selonteon mukaan ”tekoälyn sääntelyn tulee perustua vapauden, ihmisarvon ja yksityisyyden suojan arvoihin ja tarjota myös eettisesti kestävä toimintakehys. Digitaalisten ratkaisujen, tekoälyn ja algoritmien kehittämisessä on tärkeää kiinnittää huomiota yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen.”[74]

Mikäli selontekoja ja strategioita tarkastellaan kokonaisuutena, on niissä nähtävissä sekä vivahde-eroja poliittisessa ohjauksessa

että aihepiirien ja painotusten jatkuvuutta. Koska selonteot ajoittuvat Lissabonin sopimuksen jälkeiseen aikaan, on niissä havaittavissa EU:n arvoyhteisöllisyyden ja arvoista puhumisen vähittäinen yleistyminen. Selonteot etenevät EU:n merkitystä Suomelle pohtivista yleisemmistä arvioista konkreettisempiin päivänpoliittisiin kysymyksiin Euroopassa ja tarkempiin aihealueisiin. Koska selonteot ja strategiat liittyvät myös Suomen EU-vaikuttamiseen, niissä käsitellään usein aiheita tai periaatteita, jotka ovat tulossa EU:n asialistalle. Arvoista erityisen vahvasti on siksi edustettuna asialistalle kuuluva oikeusvaltioperiaatteen vahvistaminen. Tavallaan selontekoja ja strategioita onkin näin mahdollista tarkastella puolueiden ja hallitusten ohjelmia eurooppalaisemmasta näkökulmasta.

Perus- ja ihmisoikeuksien sekä demokratian arvot yhdistetään uusimmassa selonteossa (2021) entistä selkeämmin oikeusvaltioperiaatteeseen. Lisäksi näiden arvojen käytännön merkitystä pyritään avaamaan lukijalle esimerkiksi selittämällä oikeusvaltioperiaatteen vaikutuksia yhteiseen oikeusjärjestykseen ja investointien turvaan. Arvoja yhdistetään myös yhä useammin tulevaisuuden uhkakuviin ja EU:n säätelyyn, kuten tekoälykeskustelu osoittaa. Sukupuolten tasa-arvo ja laajempi yhdenvertaisuuden edistäminen vaikuttaa nousseen selontekoihin yksityiskohtaisemmin selitettynä ja perusteltuna arvona verrattain myöhään ottaen huomioon, että se on keskeisimpiä tavoitteita Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, kehityspolitiikassa ja ihmisoikeuspolitiikassa. Tässä näkyy osin se, että arvot liitetään selonteoissa enemmän EU:n ulkoiseen kuin sisäiseen toimintaan. Viimeisimmässä selonteossa mainitaan vihdoin myös tasa-arvonormien ja naisten oikeuksien kyseenalaistaminen EU:n sisällä, mikä lienee olennainen syy tämän arvon ilmestymiseen myös Suomen EU-asiakirjoihin.

Arvoperustaisuus – politiikan muutosta vai jatkuvuutta?

Edellä tehdyn analyysin varassa olisi helppo argumentoida Suomen EU-poliittisen linjan heilahtaneen 2020-luvulla arvopohjaisempaan suuntaan. Todellisuudessa tilanne on tätä yksinkertaistusta huomattavasti monivivahteisempi. EU-politiikan muuttumattomuuden puolesta puhuu se, että arvot ovat olleet mukana Suomen EU-jäsenyyden alusta nykypäivään asti niin puolueiden, hallitusten kuin valtioneuvostonkin asialistalla. Suomen EU-politiikassa perusarvoihin viitataan alusta lähtien, joskin laajempana arvoyhteisöllisyytenä. Arvoja koskevat näkemykset ovat nykypäivänä muotoutuneet yksityiskohtaisemmiksi ja käytäntöön sidotummiksi. Suurimmilla puolueilla on selvästi taustaideologiaansa ja eurooppalaisen tason ryhmiin liittyviä omia arvopainotuksia. Hallitusten ohjelmissa arvopainotukset ovat taas olleet puolueiden välisten kompromissien lopputulemia. Suomen EU-poliittisissa strategioissa ja selonteoissa päähuomio arvojen suhteen on ollut EU:n merkityksessä arvoyhteisönä sekä sittemmin ajankohtaisissa arvokysymyksissä, erityisesti oikeusvaltioperiaatteen puolustamisessa. Arvopainotukset ovat lisääntyneet voimakkaasti vasta viimeisimmässä selonteossa vuodelta 2021.

Suomen EU-politiikan muutoksen puolesta taas puhuvat yleisemmät eurooppalaisen tason tekijät. Suomen jäsenyyskauden aikana EU itsessään on laajentunut ja syventynyt. Samalla on kohdattu uudenlaisia sisäisiä haasteita ja yhteinen arvopohja on joutunut kyseenalaistetuksi. Näihin kehityskulkuihin viitataan useiden puolueiden ja hallitusten ohjelmissa. Tässä suhteessa Suomen Eurooppa-politiikka on myös muotoutunut vastaamaan huolestuttaviin kehityskulkuihin. Jos arvot liittyivät EU-politiikassa aiemmin enimmäkseen EU:n globaaliin toimijuuteen ja arvojen levittämiseen ulkosuhteissa, nyt ne huomioidaan myös unionin sisällä. EU:n perusarvojen kyseenalaistaminen sen jäsenmaissa

edellyttää myös arvojen tarkempaa konkretisoimista, mikä näkyy Suomen puolueiden ja hallitusten Eurooppa-politiikkaa koskevissa linjauksissa. Muutos on siis reaktiota tapahtumakulkuihin Euroopassa.

EU-kysymysten vahvempi politisoituminen eurokriisin jälkeen on kuitenkin murtanut suomalaista konsensusajattelua Eurooppa-politiikassa. Perussuomalaiset ovat esittäneet vaihtoehtoisia näkemyksiä perusarvoista, mikä on osa laajempaa eurooppalaista kehitystä. Hallitusten kokoonpanoissa, erityisesti Sipilän ja Orpon hallituksissa, näkemykset arvoista ja niiden merkityksestä väistämättä eriytyvät puolueiden linjauksissa. Konkreettisesti tämä näkyy esimerkiksi vapauden tai vapaan liikkuvuuden ohella näkemyksissä ekologisesta kestävyydestä sekä Euroopan tason demokratialinjauksissa. Hallitusohjelmissa painotetaan kansallisen päätöksenteon ja toimivaltuuksien merkitystä demokratian takaajana sekä vastustetaan liiallista EU-tason sääntelyä. Voidaan myös väittää, että perussuomalaiset ovat vaikuttaneet hallituskumppaniensa ajaman EU-politiikan arvosisältöihin ja -tulkintoihin erityisesti tuoreimmalla Orpon kaudella.

Suomi ei EU-jäsenyytensä kynnyksellä ollut kovin hyvin valmistautunut siihen, että unioni kehittyisi vahvemmin arvojen yhteisöksi. Suomalaiseen kylmän sodan aikaiseen tasapainottelevaan ulkopolitiikan perinteeseen arvopuhe ei ole istunut mitenkään luontevasti. Luonteenomaista on pikemminkin ollut tekninen, jopa byrokraattinen suhtautuminen integraatiokehitykseen. Kuten aiempi tutkimus on osoittanut, Suomen EU-politiikka on ollut enemmän virkamiesvetoista kuin poliittisten asetelmien muovailemaa[75] ja reagoinut usein EU-tason tapahtumiin.[76] Tämä näkyy myös arvosuuntautumisessa. Sanomalehdistössä käydyssä integraatiokeskustelussa on myös yleensä pitäydytty teknisissä ja käytännöllisissä kysymyksissä poliittisten tai politisoituvien teemojen sijaan.[77] EU:n arvoperustan vahvistuminen on siis ennen

kaikkea edellyttänyt puolueilta, hallituksilta ja valtionhallinnolta uusia tapoja puhua EU:sta ja erityisesti arvopuheen opettelua.

Muutosta ei ole kuitenkaan syytä liioitella. EU:n perusarvot ovat olleet Suomelle selkeitä ja luontevia, ja ne ovat alusta lähtien yhtyneet keskeisinä pidettyihin kansallisiin arvoihin. Unionijäsenyydellä on ollut Suomelle merkitystä ennen kaikkea arvoyhteisönä, vaikka aiemmat tulkinnat painottavatkin talous- ja turvallisuustekijöitä. Arvopainotus on myös tuotu tuoreimmissa linjauksissa vahvemmin esiin. Suomi on poliittiselle linjalleen uskollisena tukenut nimenomaan pyrkimyksiä sitoa arvot osaksi EU:n instituutioiden toimintaperiaatteita ja yhteistä oikeusjärjestystä. Ehkä juuri oikeudellisen painotuksensa vuoksi oikeusvaltioperiaate on noussut perusarvoista vahvimmin esiin Suomen EU-politiikassa. Suomi on pienenä valtiona pyrkinyt asiakohtaisen osaamisen kehittämiseen joissakin asiakysymyksissä ja hyödyntänyt tätä osaamista laajemmin niin EU:ssa, Euroopan neuvostossa kuin YK:ssa.

Ulko- ja turvallisuuspoliittisesti tarkasteltuna myös rauha ja aktiivinen toiminta EU:n kriisinhallinnan kehittämisessä ovat korostuneet Suomen näkemyksissä. Tämä painotus on entisestään vahvistunut Ukrainan sodan myötä. Suomi on myös tuonut aktiivisesti esiin ilmasto- ja ympäristökysymyksiä sekä kiertotaloutta muiden Pohjoismaiden tavoin. Kestävyys on kuitenkin määritelty varsin löyhästi eikä ole täysin selvää, mitä sillä on kussakin tilanteessa tarkoitettu. Arvoja on konkreettisesti edistetty myös Suomen omien hyvien käytänteiden, kuten sukupuolitietoisen budjetoinnin, yhteydessä.[78] Sukupuolten tasa-arvo on hieman yllättäen jäänyt varsin vähälle huomiolle EU-politiikan linjauksissa, vaikka se on merkittävä Suomen ulkoisen toiminnan prioriteetti eri politiikan aloilla. Vasta viime vuosina tasa-arvo on laventunut tiukasta työelämän samapalkkaisuuden vaatimuksesta koskemaan yhä moninaisempia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksiä.

Lopuksi voidaan palata viiteryhmäpolitiikkaan ja sen merkitykseen Suomen EU-linjauksille. Yksittäisen maan on vaikea edistää asioita omillaan, ja siksi sen on helpompi toimia osana pienempiä ryhmittymiä. Suomi onkin pienenä EU-maana kokenut etujensa mukaiseksi korostaa yhteisiä pelisääntöjä ja perusarvojen kunnioittamista tukeutumalla samanmielisten ryhmään. Suomen olennainen EU-poliittinen viiteryhmä, johon kuuluvat Tanska, Ruotsi ja Alankomaat, on kokonaisuudessaan omaksunut yhteisten arvojen vahvistamisen päämääräkseen, vaikka niiden EU-politiikassa on myös merkittäviä eroja. Nämä maat ovat esimerkiksi esiintyneet vahvoina oikeusvaltion puolustajina rikkureita vastaan.[79] Yhteenvetona voidaankin todeta, että kansallisesti politisoituneemmasta EU-keskustelusta huolimatta Suomelle on tärkeää profiloitua osaksi liberaalien arvojen kannattajakuntaa.

9. Euroopan unionin arvot ja Suomi

1. Valtioneuvosto 1995.
2. Tuominen 2020, 397.
3. Raunio & Saari (toim.) 2006.
4. Raunio & Saari (toim.) 2017; Elo (toim.) 2021.
5. Raunio & Saari (toim.) 2021.
6. Ojanen & Raunio 2018; Raunio 2021.
7. Aunesluoma 2021, 24–25.
8. Elo 2021, 60.

9. Tiilikainen 2003.
10. Aunesluoma 2021, 42.
11. Aunesluoma 2021, 45.
12. Raunio & Tiilikainen 2003, 11; Pakkasvirta & Tuominen 2024.
13. Moisio 2008, 79; Aunesluoma 2021, 46–47.
14. Rainio-Niemi 2023, 259; Pakkasvirta & Tuominen 2024.
15. Raunio & Saari 2017a, 19–20.
16. VNK 2013, 10–11.
17. Aunesluoma 2021, 45.
18. Bäck 2017, 49.
19. Raunio & Saari 2006, 10.
20. Bäck 2017.
21. Eurobarometrin kansalliset raportit 2022; 2023.
22. Bäck 2017, 47; Raunio 2021, 78; Vogt 2023, 50.
23. Raunio & Saari 2017, 21; Ojanen & Raunio 2018.
24. Tiilikainen 2003, 152.
25. Tuominen & Kronlund 2023.
26. Raunio & Tiilikainen 2003, 7; Hyvärinen & Raunio 2014, 89.
27. Raunio & Saari 2017, 222–223.
28. Toisaalta myös perussuomalaiset ovat jakautuneita EU-asenteissaan. Kuten Henri Vogt (2023, 50) tuo esiin, viidennes puolueen jäsenistä suhtautuu nykyään EU:hun myönteisesti.
29. Raunio & Saari 2006, 30–31.
30. Raunio & Saari 2017, 19.
31. Pohjoinen ulottuvuus viittaa yhteistyöhön EU:n, Venäjän, Norjan ja Islannin välillä.
32. VNK 2019; Tuominen 2020.
33. Raunio 2021, 81.
34. Poikkeuksena vuoden 2014 tavoitteet, joissa oikeusvaltio on mainittu lyhyesti.
35. VNK 2024.
36. Valtiontalouden tarkastusvirasto 2016, 28.
37. Ks. VNK 2017.
38. Raunio & Mattila 2017, 54–56.
39. Kariniemi ym. 2021.
40. EPP. https://www.eppgroup.eu/fi/mihin-me-uskomme/tavoitteet-arvot.
41. Renew Europe. https://www.reneweuropegroup.eu/what-we-stand-for/promoting-european-values.
42. Ks. vastaavanlainen tulkinta Karimäki ym. 2021, 24.
43. S&D. https://www.socialistsanddemocrats.eu/what-we-stand-for/our-priorities.
44. Karimäki 2021, 165.
45. Greens/EFA. https://www.greens-efa.eu/en/what-we-stand-for/our-vision.
46. Vihreät. Vihreä Eurooppa 3.10.2021. https://www.vihreat.fi/ohjelmat/.
47. Raunio & Saari 2021, 10.
48. Ruanda-malli viittaa Britannian pyrkimyksiin lähettää kahdenvälisen sopimuksen perusteella turvapaikanhakijoita Ruandaan sekä turvapaikkaprosessin käsittelyn että mahdollisesti kansainvälisen suojelun saamisen ajaksi. Mallia on arvosteltu, ja se on kohdannut poliittisia ja oikeudellisia haasteita Britanniassa.
49. Karimäki ym. 2021.

50. Raunio & Mattila 2017, 56.
51. Kokoomus 2023.
52. Raunio 2021, 81.
53. Leino-Sandberg 2019.
54. Hyvärinen & Raunio 2014.
55. VNK 2009, 9.
56. Suuren valiokunnan mietintö SuVM 1/2009 vp.
57. VNK 2009, 11.
58. VNK 2009, 21–22.
59. VNK 2013, 10–11.
60. VNK 2013, 19.
61. VNK 2013, 14.
62. VNK 2013, 47.
63. VNK 2015, 22; VNK 2016, 5–6.
64. VNK 2016, 12–13: VNK 2017, 14.
65. VNK 2017, 26.
66. VNK 2017, 6.
67. VNK 2016; 2017, 24.
68. Valtiontalouden tarkastusvirasto 2019, 2.
69. VNK 2019.
70. Tuominen 2022, 335.
71. VNK 2021, 10.
72. VNK 2021, 11.
73. VNK 2021, 28.
74. VNK 2021, 17.
75. Hyvärinen & Raunio 2014.
76. Raunio 2021.
77. Ikäheimo 2021, 157.
78. Tuominen 2020, 392.
79. Tuominen 2022, 338.

Lähdeaineisto

Puolueiden EU-vaaliohjelmat ja muut EU-ohjelmat. Pohtiva – poliittisten ohjelmien tietovaranto. https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/.

Suomen EU Avaintavoitteet 2010–2011. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kirjelma/Documents/e_28+2010.pdf.

Suomen EU Avaintavoitteet 2011–2012. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/E_103+2011.aspx.

Suomen EU Avaintavoitteet 2013. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kirjelma/Documents/e_171+2012.pdf.

Suomen EU Avaintavoitteet 2014. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kirjelma/Documents/e_156+2013.pdf.

Suomen EU Avaintavoitteet 2015. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kirjelma/Documents/e_147+2014.pdf.

Suomen EU Avaintavoitteet 2024. file:///C:/Users/hkannine/Downloads/Suomen%20avaintavoitteet%20EUn%20strategiseen%20agendaan%20ja%20tulevan%20komission%20ohjelmaan%20vaikuttamiseksi%20(3).pdf.

Valtioneuvosto (1995). Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Suomen EU-politiikan suuntaviivat 14.2.1995.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2009). Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta. https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/622958/J1609_Valtioneuvoston+selonteko+EU-politiikasta.pdf.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2013). Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/selonteko/Documents/vns_6+2013.pdf.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2015). Valtioneuvoston EU-vaikuttamisstrategia 2016. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2016-AK-47834.pdf.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2016). Valtioneuvoston EU-vaikuttamisstrategia 2017. https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/2210713/EU-vaikuttamisstrategia+2017.pdf/fde1bcdf-4a89-4761-87f6-5ce8044cc58d.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2017). Valtioneuvoston EU-vaikuttamisstrategia 2018. https://valtioneuvosto.fi/documents/10600/5781461/Valtioneuvoston+EU-vaikuttamisstrategia+2018/56258 2d0-8411-4f70-9c68-e733194cbdd1?version=1.2.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2019). Kestävä Eurooppa – kestävä tulevaisuus. Suomen EU-puheenjohtajakauden ohjelma. https://valtioneuvosto.fi/documents/11707387/14346258/EU2019FI-EU-puheenjohtajakauden-ohjelma.pdf/53e093b3-24b9-562f-375a-39cd1cbe3d31/EU2019FI-EU-puheenjohtajakauden-ohjelma.pdf.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2021). Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta. Vahva ja yhtenäinen EU – kohti kestävämpää Euroopan unionia. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162702?gsid=09b92167-aaf3-418d-971f-efc4faae413e.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2024). Suomen avaintavoitteet EU:n strategiseen agendaan ja tulevan komission ohjelmaan vaikuttamiseksi. https://valtioneuvosto.fi/documents/194055633/209444620/Suomen+avaintavoitteet+EUn+strategiseen+agendaan+ja+tulevan+komission+ohjelmaan+vaikuttamiseksi.pdf/c230aa43-40e2-ba9d-db07-211d18512bea/Suomen+avaintavoitteet+EUn+strategiseen+agendaan+ja+tulevan+komission+ohjelmaan+vaikuttamiseksi.pdf?t=1722514109213.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2016). EU-asioiden valmistelu ja yhteensovittaminen valtioneuvostossa. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 1/2016. https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/06/15092027/eu-asioiden-valmistelu-ja-yhteensovittaminen.pdf.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2019). Jälkiseurantaraportti. Tarkastuskertomus 2/2016 EU-asioiden valmistelu ja yhteensovittaminen valtioneuvostossa. https://www.vtv.fi/app/uploads/2019/08/VTV-Jalkiseuranta-EU-asioiden-valmistelu-ja-yhteensovittaminen-valtioneuvostossa-02-2016.pdf.

Kirjallisuus

Arter, David (1995). The EU referendum in Finland on 16 October 1994. A vote for the West, not for Maastricht. *Journal of Common Market Studies* 33:3, 315–474.

Aunesluoma, Juhana (2021). Odotuksia ja pelkoja. Keskustelu Suomen EU jäsenyydestä 1989–1994. Teoksessa Kimmo Elo (toim.): *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*. Turku: Sigillum, 23–56.

Bäck, Maria (2017). Kriittiset mutta uskolliset suomalaiset. Kansalaisten EU-asenteet jäsenyyden aikana. Teoksessa Tapio Raunio & Juho Saari (toim.): *Reunalla vai ytimessä? Suomen EU-politiikan muutos ja jatkuvuus.* Helsinki: Gaudeamus, 26–51.

Elo, Kimmo (2021). Suomen EU-jäsenyys suomalaisen integraatiotutkimuksen kentässä. Teoksessa Kimmo Elo (toim.): *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*. Turku: Sigillum, 57–76.

Hyvärinen, Anna & Tapio Raunio (2014). Mistä EU-asioista hallitus keskustelee ja kenen aloitteesta? Suomen hallituksen Eurooppa-politiikan koordinaatio vuosina 1995–2012. *Politiikka* 56:2, 87–100.

Ikäheimo, Hannu-Pekka (2021). *Politiikkaa ilman vaihtoehtoja? Suomalainen sanomalehtijournalismi EU-keskustelun ja demokratian näyttämönä 1995–2018*. Tampereen yliopiston väitöskirja.

Karimäki, Jenni (2021). Periaatteet, pragmatismi ja poliittinen kulttuuri. Keskustan, vasemmistoliiton ja vihreiden sopeutuminen Euroopan unionin jäsenyyteen. Teoksessa Kimmo Elo (toim.): *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*. Turku: Sigillum, 147–176.

Karimäki, Jenni, Heino Nyyssönen & Hanna Tuominen (2021). Yhteisö, liitto ja unioni. Suomen puolueiden näkemyksiä EU:sta ja sen tulevaisuudesta. *Kosmopolis* 51:1, 9–31.

Kokoomus (2023). Kokoomuksen EU-linjaus 2023. 9.3.2023. https://www.kokoomus.fi/nyt-on-oikea-aika-suomen-eu-politiikan-ryhtiliikkeelle/ (katsottu 7.5.2024).

Leino-Sandberg, Päivi (2019). Sipilän EU-poliittinen kesanto. Politiikasta.fi. 4.4.2019. https://politiikasta.fi/sipilan-eu-poliittinen-kesanto/ (katsottu 7.5.2024).

Moisio, Sami (2008). Finlandisation versus westernization. Political recognition and Finland's European Union membership debate. *National Identities* 10:1, 77–93.

Ojanen, Hanna & Tapio Raunio (2018). Re-assessing Finland's integration policy. The end of domestic consensus? Teoksessa Malin S. McCallion & Alex Brianson (toim.): *Nordic States and European Integration. Awkward Partners in the North?* Lontoo: Palgrave Macmillan, 35–58.

Pakkasvirta, Jussi & Hanna Tuominen (2024). From Cold War 'neutrality' to the West. Finland's route to the European Union and NATO. Teoksessa Naman Habtom-Desta (toim.): *Neutrality After 1989. New Paths in the Post-Cold War World*. E-International Relations, 36–51. https://www.e-ir.info/publication/neutrality-after-1989-new-paths-in-the-post-cold-war-world/.

Rainio-Niemi, Johanna (2023). Puolueettomuus ja suomettuminen. Suomalaista viiteryhmä- ja muistinpolitiikkaa kylmästä sodasta nykypäivään. Teoksessa Louis Clerc, Tiina Lintunen & Markku Jokisipilä (toim.): *Demokratian, politiikan ja urheilun rajamailla. Vesa Vareksen juhlakirja*. Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2023. Turku: Turun yliopisto, 230–266.

Raunio, Tapio (2016). The politicization of EU affairs in the Finnish Eduskunta. Conflicting logics of appropriateness, party strategy or sheer frustration? *Comparative European Politics* 14:2, 232–252.

— (2021). Kansallista vai eurooppalaista politiikkaa? EU ja Suomen poliittisen järjestelmän muutos. Teoksessa Kimmo Elo (toim.): *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*. Turku, Sigillum, 77–102.

Raunio, Tapio & Juho Saari (2006). Johdanto. Kymmenen vuotta Euroopan unionissa. Teoksessa Tapio Raunio & Juho Saari (toim.): *Eurooppalaistuminen. Suomen sopeutuminen Euroopan integraatioon*. Helsinki: Gaudeamus, 9–40.

— (2017a). Johdanto. Onko konsensuksen aika ohi? Teoksessa Tapio Raunio & Juho Saari (toim.): *Reunalla vai ytimessä? Suomen EU-politiikan muutos ja jatkuvuus.* Helsinki: Gaudeamus, 9–25.

— (2017b). Johtopäätökset. Pragmaattinen, kansainvälistyvä Suomi. Teoksessa Tapio Raunio & Juho Saari (toim.): *Reunalla vai ytimessä? Suomen EU-politiikan muutos ja jatkuvuus*. Helsinki: Gaudeamus, 222–231.

— (2021). Johdanto. Integraation kehitys ja tulevat haasteet. Teoksessa Tapio Raunio & Juho Saari (toim.): *Moninaisuudessaan yhtenäinen. Euroopan unionin suunta*. Helsinki: Gaudeamus, 9–30.

Raunio, Tapio & Mikko Mattila (2017). Kun yksituumaisuus murenee. EU-politiikan kansallinen valmistelu ja päätöksenteko. Teoksessa Tapio Raunio & Juho Saari (toim.): *Reunalla vai ytimessä? Suomen EU-politiikan muutos ja jatkuvuus.* Helsinki: Gaudeamus, 52–70.

Raunio, Tapio & Teija Tiilikainen (2003). *Finland in the European Union*. Lontoo: Frank Cass.

Tiilikainen, Teija (2003). Finland. Smooth adaptation to European values and institutions. Teoksessa Wolfgang Wessels, Andreas Maurer & Jürgen Mittag (toim.): *Fifteen into One? The European Union and Its Member States*. Manchester: Manchester University Press, 150–165.

Tuominen, Hanna (2020). Suomen arvopohjainen Euroopan unionin puheenjohtajuus 2019. *Politiikka* 62:4, 379–405. https://doi.org/10.37452/politiikka.97585.
— (2022). Oikeusvaltioperiaate haastettuna. Oikeusvaltioperiaatteen institutionaalinen puolustaminen ja haastaminen Euroopan unionissa. *Politiikka* 64:4, 324–346. https://doi.org/10.37452/politiikka.111089.
Tuominen, Hanna & Anna Kronlund (2023). The United Nations and Nordic identity. Reflections on Finnish UN policy in the 2000s. *Nordic Review of International Studies* 2, 5–25. https://nris.journal.fi/article/view/131462.
Vogt, Henri (2023). Finnish orientation(s) towards Europe and the West. *Nordic Review of International Studies* 2, 44–54. https://nris.journal.fi/article/view/137765/90212.